

MULTIDIMENZIONALNI ASPEKTI DEMOKRATIJE I IDENTITETA: DIJALOG I UČENJE MLADIH U VRIJEME COVID-19 PANDEMIJE *MOULTIYOU*

Crnogorska panevropska unija

Projekat: “Multidimenzionlni aspekti demokratije i identiteta: dijalog i učenje mladih u vrijeme COVID-19 pandemije (MULTIYOU)”

Projekat je sproveda Crnogorska panevropska unija, Podgorica, Crna Gora, 2021

Projekat je **podržan** od strane Regionalne kancelarije za saradnju sa mladima (RYCO) u okviru 4 Otvorenog poziva za podnošenje predloga projekata koji kofinansira Evropska unija.

Partneri: Opservatorija za prava djece i mladih (Albanija)
Panevropska unija Bosne i Hercegovine, i
Centar za spoljnu politiku (Srbija)

Autori brošure: Profesor dr Gordana Đurović, Predsjednica Crnogorske panevropske unije, predavači sa Regionalne ljetnje škole, i mladi članovi MULTIYOU/CPEU tima (Bojana Bošković, Mr Đordjije Đurović, Petar Raičević, Mr Milica Muhadinović, Mr Haris Ćutahija, Dušan Milenković i Ensara Reci).

Priprema ove brošure zasniva se na sprovedenom upitniku i realizovanoj Regionalnoj letnjoj školi za mlade.

Podgorica, jul 2021.

SADRŽAJ

I. UVOD	3
II. MULTIYOU GOOGLE ISTRAŽIVANJE	5
1. DEMOKRATIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE	5
1.1 Najvažnije evropske vrijednosti	5
1.2. Stavovi o izborima	6
1.3. Stavovi o stanju demokratije na Zapadnom Balkanu	6
1.4. Zastupanje interesa mladih u nacionalnoj politici	7
1.5. Stavovi o EU integracijama: Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?	9
1.6. Stavovi o EU integracijama: Kada mislite da će se vaša društvo pridružiti EU?	10
1.7. Stavovi o EU integracijama: Da li mislite da ste dobro informisani o procesu evropskih integracija vašeg društva?	11
1.8. Demokratija tokom pandemije COVID-19: Da li je stanje demokratije u vašem društvu postalo jače, slabije ili je ostalo približno isto tokom pandemije COVID-19?	12
2. IDENTITET I POVJERENJE	14
2.1. Visoko vrijednovane stavke	14
2.2. Stvari koje brinu mlade	15
2.3. Prihvatljivost određenih stvari	15
2.4. Povjerenje i zajednica	17
2.5. Stvaranje prijateljstava	18
2.6. Religija	20
2.7. Uticaj roditelja na stavove mladih	20
2.8. Važnost religije	21
2.9. Društvene mreže i lažne vijesti	22
2.10. Način prepoznavanja lažnih vijesti	23
3. OBRAZOVANJE, ZAPOSLENOST I MOBILNOST	24
3.1. Obrazovanje	24
3.2. Tržište rada	25
3.3. Mobilnost	27
Spisak grafika	29
Spisak tabela	29

I. UVOD

Opšti cilj četvrtog poziva Regionalne kancelarije za saradnju sa mladima (RYCO), 2020. godine, je podrška civilnom društvu na Zapadnom Balkanu u podsticanju pomirenja i regionalne saradnje mladih, posebno tokom pandemije COVID-19. U skladu s tim kontekstom, opšti cilj ovog projekta - „Multidimenzionalni aspekti demokratije i identiteta: Dijalog i učenje mladih u vrijeme pandemije COVID-19“ (MULTIYOU) podsticanje pitanja mladih vezanih za demokratske i identitetski nasleđene narative u vrijeme pandemije COVID-19 obezbijedivanjem sigurnog okruženja za interkulturalni dijalog, učenje i saradnju među različitim mladim ljudima iz multikulturnih zajednica u u okviru imenovanih ugovornih strana iz regiona Zapadnog Balkana.

MULTIYOU projekat je podržan od strane Regionalne kancelarije za saradnju sa mladima (RYCO) i Evropske unije (EU), a relizovala ga je Crnogorska panevropska unija (Podgorica, Crna Gora) u saradnji sa Centrom za spoljnu politiku (Beograd, Srbija), Opservatorijom za prava djece i mladih (Tirana, Albanija) i Panevropskom unijom Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Bosna i Hercegovina). MULTIYOU projekat se implementira od 18. februara do 17. septembra 2021. godine.

Specifični ciljevi projekta su:

- prikupljanje podataka i analiziranje razmišljanja i znanja mladih o demokratskim procesima, principima i njihovom učešću u procesu donošenja odluka, etničkoj distanci, posljedicama pandemije COVID-19 i opštim pravcima omladinskih trendova na Zapadnom Balkanu u srodnim pitanjima;
- uključivanje mladih u interkulturalni dijalog, procese učenja i razumijevanja koji se odnose na demokratsku kulturu, multikulturalizam, razlike u prošlosti regiona i izazov nasleđenih narativa, multidimenzionalni i složeni karakter kultura kao i sposobnost odražavanja sopstvenog kulturnog konteksta i drugo;
- razmijenjivanje iskustava, tj. dati uporedne primere i dobre prakse u poboljšanju položaja mladih (regionalno i evropski);
- podsticanje pomirenja omogućavanjem saradnje, mobilnosti i razmjene među mladima;
- podsticanje dijaloga između ciljnih grupa mladih, kreatora politike, civilnog društva, nevladinih organizacija, biznisa, medija i drugih;
- podići svijest o konceptu, politikama, praksama i prednostima za mlade kako bi se više angažovali u svojim društvima.

Ovaj projekat obuhvata četiri aktivnosti: Google istraživanje; Regionalnu ljetnju školu; Brošuru i web sajt i društvene mreže.

Za potrebe naše prve aktivnosti, Google istraživanje, razvili smo online strukturirani upitnik. Glavni cilj ovog istraživanja bio je mjerenje percepcije i stavova mladih sa Zapadnog Balkana (iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije) o pitanjima kao što su:

- DEMOKRATIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE
- IDENTITET I POVJERENJE
- MOBILNOST, OBRAZOVANJE I ZAPOSLENOST

Regionalna ljetnja škola je bila ključna aktivnost u okviru MULTIYOU projekta. Regionalna ljetnja

škola pružila je poseban ambijent, blisko, intimno i sigurno okruženje koje je usmjerilo mlade na diskusiju i saradnju, pružila im je dugotrajno iskustvo i promjenu u stavovima, ponašanju i kapacitetima. Kroz različita predavanja i radionice učesnici su imali priliku da nauče i razumiju složenost i multidimenzionalne aspekte demokratije i identiteta. Marginalizovani mladi ljudi u regionu Zapadnog Balkana stvorili su nove veze, prijateljstva i proširila vidike kroz interkulturalni dijalog sa različitim akterima.

Specifični ciljevi Regionalne ljetnje škole bili su:

- uključivanje mladih u procese učenja i razumijevanja koji se odnose na demokratsku kulturu, multikulturalizam, razlike u prošlosti regiona i izazove nasleđenih narativa, multidimenzionalni i složeni karakter kultura kao i sposobnost odražavanja sopstvenog kulturnog konteksta i drugo;
- pružanje uporednih primjera i dobrih praksi u poboljšanju položaja mladih (regionalno i evropski);
- podsticanje pomirenja omogućavanjem saradnje, mobilnosti i razmjene među mladima;
- podsticanje dijaloga između mladih, kreatora politike, civilnog društva, nevladinih organizacija, biznisa, medija i drugih
- podizanje svijest o konceptu, politikama, praksama i prednostima za mlade kako bi se više angažovali u svojim društvima.

Polaznici Regionalne ljetnje škole bili su mladi ljudi iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Škola je organizovana u hotelu Princess u Baru (Crna Gora), u periodu od 10. do 15. juna 2021. godine.

Ključni inputi za kreiranje brošure su nalazi upitnika o stavovima mladih prema demokratiji i evropskim vrijednostima, identitetu i povjerenju, mobilnosti, edukaciji i zaposlenosti i nalazi sa Regionalne ljetnje škole.

II. MULTIYOU GOOGLE ISTRAŽIVANJE

Glavni cilj ovog istraživanja bio je mjerenje percepcije i stavova mladih sa Zapadnog Balkana (iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije) o pitanjima kao što su:

- **DEMOKRATIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE**
- **IDENTITET I POVJERENJE**
- **MOBILNOST, OBRAZOVANJE I ZAPOSLENOST**

Na osnovu regionalnog istraživanja sprovedenog u četiri različite društva regiona Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija), dobili smo uzorak od 500 ispitanika. Struktura ispitanika u procentima je sljedeća: Albanija – 21%, Bosna i Hercegovina – 29%, Crna Gora – 30% i Srbija – 19%. Od ukupnog broja ispitanika, 38% čine muškarci, a 62% žene, od kojih 84% živi u urbanom (gradskom) području i 16% u ruralnom području. Struktura ispitanika po godinama u procentima je sljedeća: od 18 do 23 – 47%; od 24 do 30 – 40% i od 31 do 35 – 13%.

1. DEMOKRATIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE

1.1 Najvažnije evropske vrijednosti

EU se zasniva na šest osnovnih vrijednosti koje čine osnovu evropskog društva: poštovanje ljudskog dostojanstva; sloboda; demokratija; jednakost; vladavina prava; poštovanje ljudskih prava, uključujući i prava manjina.

EU vrijednosti su zajedničke za sve EU zemlje i osiguravaju društvo u kojem pluralizam, tolerancija, pravda, solidarnost, nediskriminacija i jednakost preovladavaju. One su sadržane u članu 2. Ugovora o Evropskoj uniji. Svaka zemlja koja želi da bude dio EU treba da poštuje i njeguje ove vrijednosti.

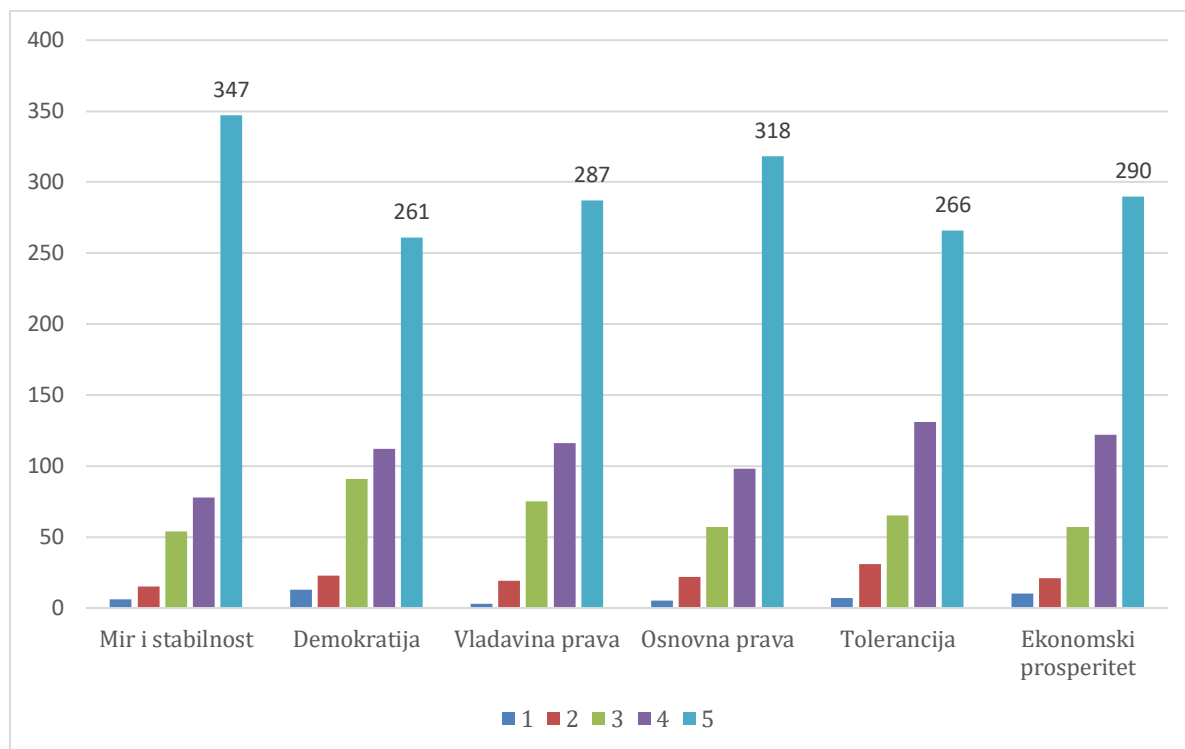
Na osnovu rezultata istraživanja, prosječne ocjene po zemljama su sljedeće:

Tabela 1. Najvažnije evropske vrijednosti

Na skali od 1 do 5 (5 znači „najvažnije“) ocijenite stepen važnosti ovih evropskih vrijednosti za vas?	ALBANIJA	BOSNA I HERCEGOVINA	CRNA GORA	SRBIJA
MIR I STABILNOST	4.32	4.57	4.53	4.48
DEMOKRATIJA	4.23	4.15	4.19	4.10
VLADAVINA PRAVA	4.21	4.42	4.36	4.28
OSNOVNA PRAVA	4.15	4.45	4.43	4.56
TOLERANCIJA	4.08	4.35	4.33	4.09
EKONOMSKI PROSPERITET	3.98	4.48	4.39	4.34

Imajući u vidu da društva obuhvaćene ovim upitnikom teže da postanu članice EU, mladi ljudi su prepoznali i visoko ocijenili sve evropske vrijednosti, a najveću ocjenu su dobili **mir i stabilnost** i **osnovna prava**. Ispitanici iz Crne Gore i Bosne i Hercegovine najviše su ocijenili ove dvije vrijednosti. Posle ovih vrijednosti, ekonomski prosperitet je ocijenjen najvišom ocjenom (od 4,34 do 4,48), osim u Albaniji gdje je ocijenjen sa 3,98.

Grafik 1. Najvažnije evropske vrijednosti

Vladavina prava je jedna od najvažnijih vrijednosti kada se radi o procesu pristupanja Evropskoj uniji. Mladi ljudi su vladavinu prava ocijenili sa najmanjim brojem negativnih poena, dok demokracija ima najmanji broj najviših ocjena. Međutim, čini se da je proces pristupanja EU beskrajan, a sadašnje države članice malo čine da to poboljšaju. Čini se da neki postavljaju dodatne prepreke i nove uslove na polju demokratije i vladavine prava.

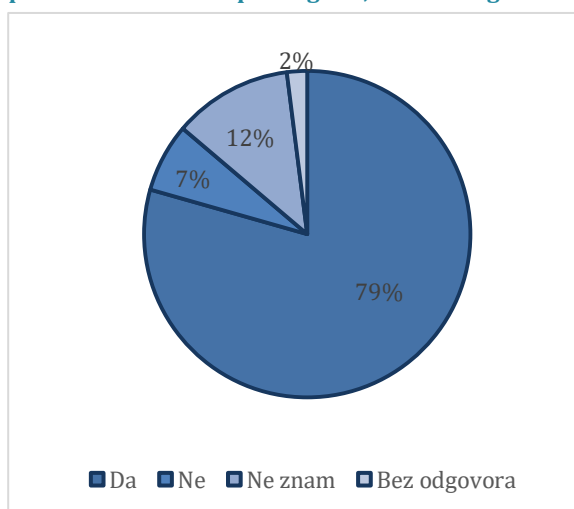
1.2. Stavovi o izborima

Izborni proces je trenutak kada mladi osećaju težinu i uticaj koji njihov glas može imati.

Što se tiče njihove spremnosti da učestvuju u izbornom procesu, ukoliko bi se izbori održali danas, skoro 80% ispitanika izjavilo je da bi glasalo.

7% njih ne bi glasalo, dok je oko 12% neodlučnih. Prema ovim podacima, mladi na Zapadnom Balkanu su veoma zainteresovani za izborni proces.

Grafik 2. Ako bi se održali izbori za nacionalni parlament i vi imate pravo glasa, da li biste glasali?

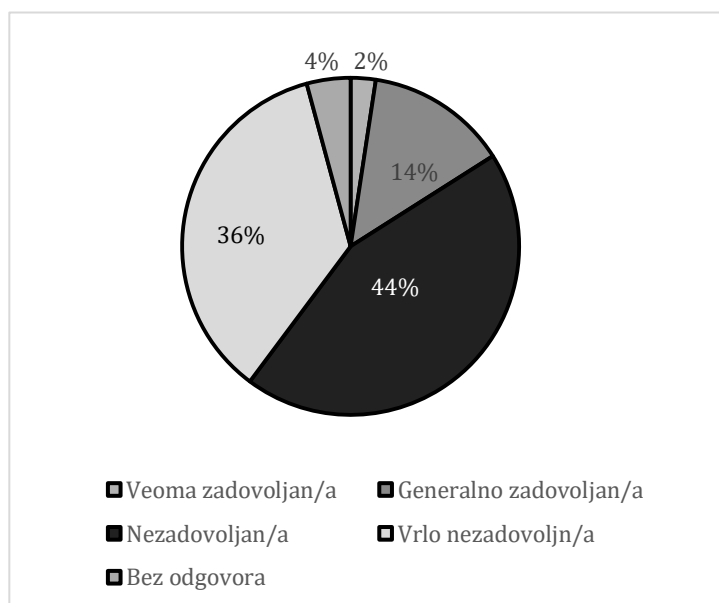

1.3. Stavovi o stanju demokratije na Zapadnom Balkanu

Prema nekim regionalnim analizama, stepen demokratije u zemljama Zapadnog Balkana opada sa jačanjem populizma i antiliberalizma, prije svega zbog umora od reformi i političke polarizacije, ali iznad svega kao rezultat intenzivne promocije nacionalnog patriotizma.

U pomenutim društvima je vrlo nizak nivo zadovoljstva stanjem demokratije (samo 2% ispitanika je zadovoljno). 80% mladih nije zadovoljno ili vrlo nezadovoljno (88% u RS, 87 u BA, 77% u AL i 70% u ME). Samo 16% ispitanika je zadovoljno stanjem demokratije u društvu.

Grafik 3. Generalno, koliko ste zadovoljni stanjem demokratije u svome društvu?

Prosječni rezultati po društvima su sljedeći:

Tabela 2. Stavovi o stanju demokratije u društvu

Generalno, koliko ste zadovoljni stanjem demokratije u svom društvu? Na skali od 1 do 5 (5 znači „najvažnije“)	ALBANIJA	BOSNA I HERCEGOVINA	CRNA GORA	SRBIJA
Veoma zadovoljni	6%	4%	0%	0%
Generalno zadovoljni	12%	7%	24%	9%
Nezadovoljni	42%	44%	54%	31%
Veoma nezadovoljni	35%	43%	16%	57%
Bez odgovora	6%	2%	6%	3%

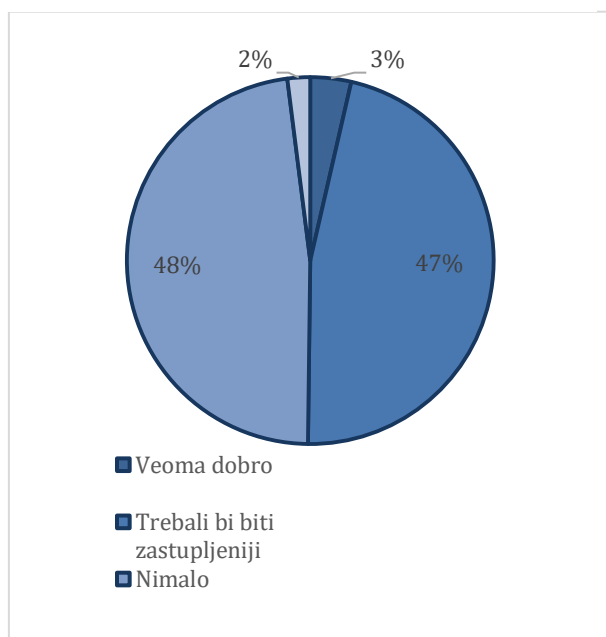
Najviše pozitivnih stavova je u Crnoj Gori – 24% su generalno zadovoljni stanjem demokratije u zemlji. Sa druge strane, najviše veoma nezadovoljnih je iz Srbije i Bosne i Hercegovine, 57% i 43% respektivno.

1.4. Zastupanje interesa mladih u nacionalnoj politici

Što se tiče predstavljanja mladih u politici, 48% mladih smatra da uopšte nisu zastupljeni, dok 47% smatra da bi trebalo da budu više zastupljeni. Samo 3% ispitanika misli da su njihovi interesi veoma dobro zastupljeni, a 2% nije odgovorilo na ovo pitanje. Generalno, mladi su nezadovoljni nivoom zastupljenosti svojih interesa u nacionalnoj politici.

Da bi politički sistemi bili reprezentativni, moraju biti uključeni svi djelovi društva. Kako bi došlo do dugoročne promjene, od ključne je važnosti da se mladi ljudi uključe u formalne političke procese i da učestvuju u formulisanju današnje i sutrašnje politike. Inkluzivno političko učešće nije samo osnovno političko i demokratsko pravo već je i presudno za izgradnju stabilnih i mirnih društava i razvoj politika koje odgovaraju specifičnim potrebama mlađih generacija.

Grafik 4. Kako mislite da su interesi mladih zastupljeni u nacionalnoj politici?

Da bi mladi bili adekvatno predstavljeni u političkim institucijama, procesima i donošenju odluka, a posebno na izborima, oni moraju znati svoja prava i dobiti potrebno znanje i kapacitet za smisleno učešće na svim nivoima.

Kada postoje prepreke za učešće u formalnim, institucionalizovanim političkim procesima, mladi se mogu brzo osjetiti nemoćnim. Mnogi imaju tendenciju da vjeruju da se njihovi glasovi neće čuti ili da neće biti uzet za ozbiljno. Problem postaje kružan, jer političari mogu izgubiti interesovanje da odgovore na težnje mladih ljudi ako ne mogu osvojiti njihove glasove. To zauzvrat dovodi do toga da su mladi ljudi sve više isključeni iz učešća u donošenju odluka ili u raspravama o ključnim socijalno-ekonomskim i političkim pitanjima, uprkos svojoj osjetljivosti na zahtjeve za socijalnom ravnopravnošću i pravdom, zaštitom životne sredine i kulturnom raznolikošću. U novim i nastajućim demokratijama uključivanje mladih u formalne političke procese važno je od samog početka.

1.5. Stavovi o EU integracijama: Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?

Ogromna većina ispitanika (73%) smatra da bi oblasti regiona WB6 trebalo da se pridruže EU, dok je 13% euroskeptika. 12% mladih odgovorilo je da ne zna, a 2% nije odgovorilo.

Glavni problem sa postavljanjem pitanja da li podržavaju integracioni put u EU prosječnim građanima/mladoj populaciji jeste **da li zanju šta znači proces integracija u EU i šta treba preduzeti da bi se postigao napredak.**

Mladi i građani često daju svoje mišljenje ne na osnovu znanja o procesu integracije u EU i njegovih troškova/koristi, već na osnovu dnevne politike i drugih za ovo pitanje irelevantnih uticaja.

Grafik 5. Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?

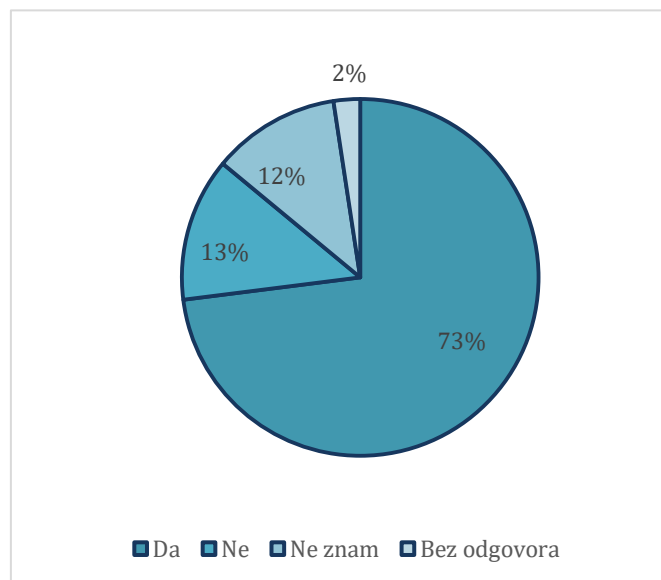

Tabela 3. Stavovi po oblastima u regionu

Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija
Da	76%	76%	85%	46%
Ne	10%	12%	7%	29%
Ne znam	11%	10%	6%	24%
Bez odgovora	4%	2%	3%	1%

Najviši nivo podrške integraciji u EU izražen je u Crnoj Gori – 85% mladih ispitanika smatra da bi Crna Gora trebalo da se pridruži EU. Takođe, ispitanici iz Albanije i Bosne i Hercegovine su euro-entuzijasti, njih 76%. Kada su u pitanju stavovi mladih ispitanika iz Srbije, situacija je znatno drugačija, što izaziva blagu zabrinutosti, jer je to najveće društvo u regionu, značajno i za regionalnu i za ekonomsku stabilnost. Samo 46% njih vjeruje da bi Srbija trebalo da se pridruži EU, dok je procenat onih koji su protiv ulaska 29.

Tabela 4. Stavovi prema nivou obrazovanja

Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?	Srednjoškolci	Studenti	Bečelor diploma	Master studenti ili doktorske studije	Mr ili dr
Da	60%	72%	74%	77%	83%
Ne	18%	11%	14%	15%	5%
Ne znam	18%	16%	8%	7%	13%
Bez odgovora	5%	1%	3%	2%	0%

Tabela 4. pokazuje da mladi sa visokim obrazovanjem (posebno oni koji su magistrirali ili doktorirali) podržavaju integracioni proces u EU. Zanimljivo je da više od polovine srednjoškolaca podržava put evropskih integracija. Uprkos ovim dobrim pokazateljima, neophodno je dalje edukovati mlade o procesu integracije u EU.

Tabela 5. Stavovi prema polu

Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?	Žensko	Muško
Da	77%	69%
Ne	10%	17%
Ne znam	10%	14%
Bez odgovora	3%	1%

Na tabeli 5. možemo uočiti zanimljiv fenomen da postoji razlika u stavu prema integracijama, gdje iako oba pola dijele pozitivan stav, žene su te koje su više orjentisane ka EU integracijama. Čak je i procenat ispitanika koji su protiv pridruživanja EU niži za žene nego za muškarce.

1.6. Stavovi o EU integracijama: Kada mislite da će se vaša društvo pridružiti EU?

Crna Gora i Srbija su duboko u procesu evropskih integracija. Crna Gora pregovara devet godina, a Srbija sedam godina. Albanija ima status kandidata, dok Bosna i Hercegovina mora sprovesti mnoge reforme kako bi dobila status kandidata.

Pored činjenice da društva sprovode reforme i usklađuju svoju pravnu tekovinu sa pravnom tekovinom EU, takođe je neophodno informisati građane o samom procesu i onome što on predstavlja za svaku zemlju.

Često se pretpostavlja da mladi ljudi imaju optimističniji stav prema EU, ali rezultati dobijeni ovim istraživanjem ne govore u prilog tome.

Grafik 6. Kada mislite da će se vaša zemlja pridružiti EU?

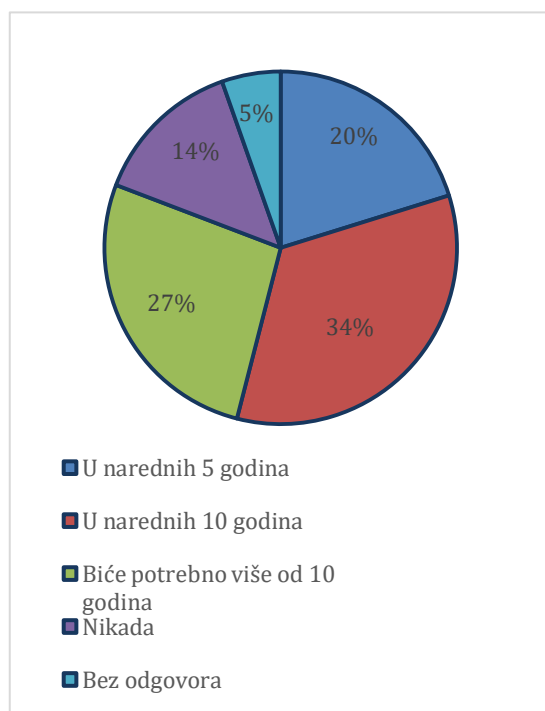

Tabela 6. Kada mislite da će se vaša društvo pridružiti EU?

Kada mislite da će se vaša društvo pridružiti EU?	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija	Ukupan prosjek
U narednih 5 godina	26%	8%	38%	5%	20%
U narednih 10 godina	30%	25%	47%	30%	34%
Biće potrebno više od 10 godina	26%	48%	8%	26%	27%
Nikada	13%	14%	3%	31%	14%
Bez odgovora	5%	5%	5%	8%	5%

Što se tiče dinamike integracije u EU, prosječni ispitanici nisu toliko optimistični. Kada je riječ o realizaciji procesa i njihovom vjerovanju u uspjeh ovog dugog puta, mladi nisu toliko naklonjeni procesu. Imajući u vidu 2025. godinu kao godinu kada bi Crna Gora i Srbija trebale da završe pregovarački proces i postanu članice EU, stavovi mladih ispitanika su drugačiji od očekivanih.

38% Crnogoraca očekuje da se to dogodi u roku od 5 godina, dok samo 5% Srbijanaca veruje da će se to dogoditi u roku od 5 godina. S druge strane, zabrinjavajuće je što 31% ispitanika iz Srbije veruje da njihova zemlja nikada neće biti članica EU. 47% Crnogoraca vjeruje da će se Crna Gora pridružiti EU u narednih 10 godina. Većina ispitanika iz Bosne i Hercegovine (48%) realno gleda na šanse za pridruživanje EU, jer očekuju da se to dogodi za oko 10 godina. 30% mladih Albanaca vjeruje da će trebati 10 godina i to je prilično optimističan pristup. U prosjeku, 34% svih ispitanika vjeruje da će se društva regiona WB6 pridružiti EU u narednih 10 godina, od kojih je samo 14% potpuno pesimistično.

Pored toga što će biti sredstvo koje će razumijevanje procesa evropskih integracija učiniti sveobuhvatnijim i izgraditi istinsku podršku, politički obrazovani i dobro informisani građani takođe su kamen temeljac za demokratski proces u jednoj zemlji. Ovo je jedini način na koji bi mišljenje o procesu integracije u EU moglo stvoriti potreban entuzijazam i pogurati proces reformi i usklađivanja sa pravnom tekovinom EU.

1.7. Stavovi o EU integracijama: Da li mislite da ste dobro informisani o procesu evropskih integracija vašeg društva?

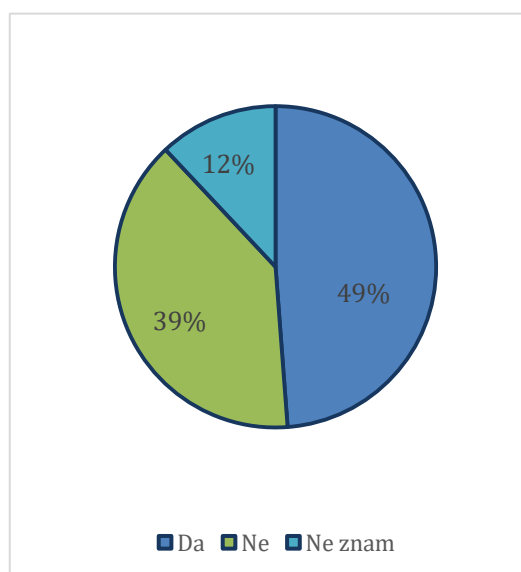
Grafik 7. pokazuje da gotovo polovina ispitanika misli da su dobro informisani o procesu evropskih integracija svoga društva. 39% smatra da nema dovoljno informacija, a 12% da nije upoznato sa procesom evropskih integracija svoga društva.

Politički obrazovani i dobro informisani građani su jedini način da se postigne uspješan proces integracije u EU.

Šta bi državna uprava, ali i nevladine organizacije, akademska i poslovna zajednica i pojedinci mogli učiniti da postignu bolji nivo razumijevanja procesa integracije u EU? Imajući u vidu da prosječni građani još uvijek nijesu dobro i kako treba informisani o procesu integracija u EU, iako je region članstvo u EU proglasio svojim strateškim ciljem prije skoro 20 godina, ostaje pitanje da li treba nešto preduzeti za rješavanje ovog problema? Imajući u vidu trajanje procesa integracije u EU – biće zaista teško održati bilo kakvu podršku integraciji u EU bez vođenja kampanje i objašnjavanja najširoj javnosti svih koraka na tom putu – komunikacija sa građanima je neophodan dio procesa.

Vlade mogu prirodno učiniti puno i moraju preuzeti vođstvo u ovom procesu, ali isto tako puno toga mogu učiniti nevladine i građanske inicijative i univerziteti, kroz neformalno obrazovanje, seminarie, konferencije, blogove, bolju pokrivenost tema povezanih sa EU u medijima, itd. Decentralizovaniji pristup u širenju informacija o procesu proširenja EU doprijeće do većeg broja građana i stvoriti veći uticaj u zajednici. To se takođe može postići kampanjom javnog zagovaranja i razbijanjem bilo kakvih mitova ili predrasuda o EU. Samo društvo mora više sarađivati sa nevladinim organizacijama i stvoriti bolju klimu za razumijevanje procesa evropskih integracija. I vlada i organizacije civilnog društva moraju naporno raditi na podizanju svijesti o procesu integracije Zapadnog Balkana u EU, ali i na informisanju građana, motivisanju javnosti da sazna više i pokazivanju javnosti da je čitav proces integracije važan za građane. Mnogo toga je urađeno sa uspjehom, ali ovo nije dovoljno da bi se izdržao maraton integracije, cijelo društvo mora učiniti

Grafik 7. Da li mislite da ste dobro informisani o procesu evropskih integracija vašeg društva?

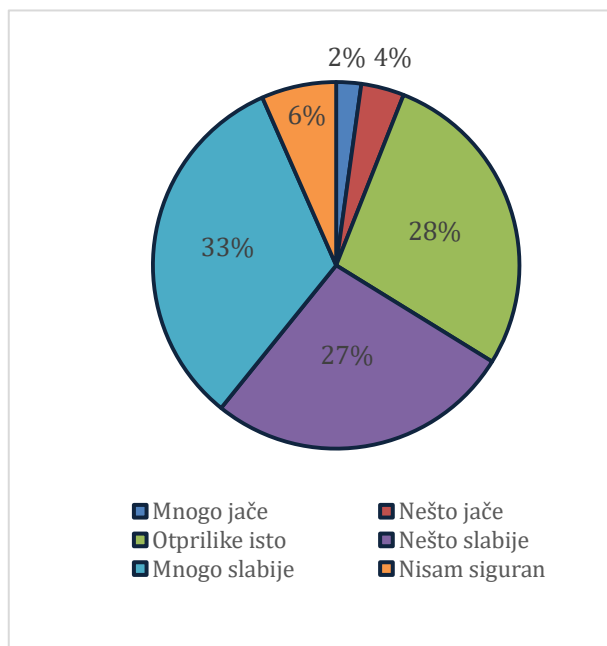
mnogo više ako želimo da izbjegnemo iznenađenja u posljednjem trenutku. Postavljanje pitanja je sjajan korak, ali samo prvi.

1.8. Demokratija tokom pandemije COVID-19: Da li je stanje demokratije u vašem društvu postalo jače, slabije ili je ostalo približno isto tokom pandemije COVID-19?

Uticaj pandemije COVID-19 na demokratiju, vladavinu prava i dobro upravljanje je sljedeći:

- pandemija je podvukla i čak pogoršala neke postojeće institucionalne nedostatke u društvima Zapadnog Balkana. Tu se između ostalog uključuju parlamenti koji su bili po strani ili blokirani, sa nedovoljnom kontrolom izvršne vlasti, neefikasnim pravosuđem i nedostatkom koordinacije između različitih nivoa vlasti;
- dominacija izvršne vlasti nakon pandemije i sporedna ili neaktivna priroda parlamenata predstavljaju opasan trend u regionu, posebno jer su zakonodavna tijela bila slaba prije krize;
- odlaganje sudskih postupaka nakon pandemije može rezultirati još većim zaostatom predmeta i time dodatno otežati pravosudnu sposobnost. Istovremeno, ukidanje određenih izvršnih odluka od strane ustavnih sudova (na primjer u BiH i Crnoj Gori) bili su pozitivni znaci;
- kontinuirana politička polarizacija tokom krize ometa adekvatan odgovor na pandemiju i pokazuje nedostatak spremnosti na kompromis, čak i u hitnim slučajevima;
- u nekim zemljama su mediji tokom pandemije širili uglavnom provladine sadržaje, a Srbija je bila najistaknutiji primjer. Dalje, građani su često imali poteškoća u pristupu važnim informacijama u vezi sa vanrednim stanjem;
- nezavisni mediji i organizacije civilnog društva sve više se suočavaju sa finansijskim problemima nakon pandemije.

Grafik 8. Da li je stanje demokratije u vašem društvu postalo jače, slabije ili je ostalo približno isto tokom pandemije COVID-19?

Potencijalni pozitivni pomaci proizašli iz krize uključuju sljedeće:

- povećana digitalizacija mogla bi olakšati javne konsultacije i učešće u procesu donošenja odluka, što bi rezultiralo većom digitalnom pismenošću;
- povećana vidljivost opasnosti od dezinformacija nakon pandemije mogla bi povećati svijest među zainteresovanim stranama i javnošću o važnosti ovog pitanja;
- kriza je možda povećala svijest kod građana o važnosti funkcionalne države i nezavisnih institucija i senzibilizovala je javnost na prekomjernu upotrebu moći.¹

¹ Izvor – Ekonomski i socijalni efekti pandemije COVID-19 na Zapadnom Balkanu, 2020.

(<https://www.aspeninstitute.de/wp-content/uploads/2020-The-Covid-19-Pandemic-in-the-Western-Balkans.pdf>)

Kao što grafik 8. pokazuje, 60% ispitanika vjeruje da su se uslovi za demokratski život u društvu pogoršali tokom pandemije COVID-19, dok samo 6% vjeruje da su poboljšani, štaviše 28% ispitanika procjenjuje da pandemija nije uticala na demokratski život u društvu, dok 6% ispitanika nema mišljenje o ovom pitanju.

Tabela 7. Demokracija tokom pandemije COVID-19

Da li je stanje demokratije u vašem društvu postalo jače, slabije ili je ostalo približno isto tokom pandemije COVID-19?	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija	Prosjeak
Mnogo jače	4%	1%	3%	0%	2%
Nešto jače	3%	3%	7%	2%	4%
Otpribliike isto	30%	26%	32%	23%	28%
Nešto slabije	27%	25%	32%	23%	27%
Mnogo slabije	32%	36%	19%	49%	33%
Nisam siguran	5%	9%	8%	3%	6%

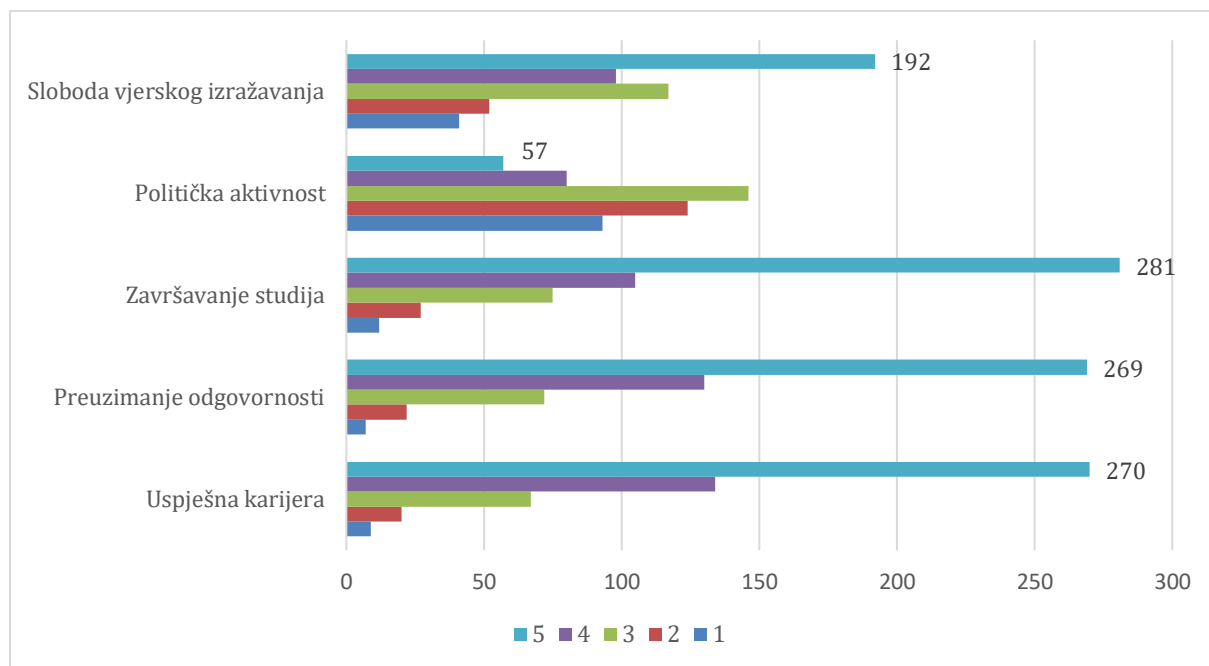
Kada razdvojimo rezultate po društvima, možemo dati preciznije podatke. Procenti unutar opcije koja kaže da je demokracija zapravo uspjela da ojača (donekle ili mnogo) tokom pandemije bili su vrlo niski u svakom društvu. 30% ispitanika iz Albanije odgovorilo je da je demokracija ostala na približno istom nivou dok je najniži procenat za ovu opciju bio u Srbiji 23%. A kada govorimo o slabijem stanju demokratije u društvima tokom pandemije, rezultati su da 19% Crnogoraca vjeruje da je demokracija mnogo slabija, a s druge strane imamo ispitanike iz Srbije, koji u procentu od 49% vjeruju da je demokracija mnogo slabija. Albanija i Bosna i Hercegovina su negdje između 32% i 36%. Negativni odgovori dominirali su ovim pitanjem, pri čemu su ispitanici iz Srbije čak u procentu od 50% ocijenili da je demokracija znatno nazadovala. Sve u svemu, ispitanici vjeruju da je pandemija ipak negativno uticala na stanje demokratije.

2. IDENTITET I POVJERENJE

2.1. Visoko vrijednovane stavke

Za ispitanike je najvažnije da završe obrazovni proces i izgrade uspješnu poslovnu karijeru (50%) i preuzimanje odgovornosti (26%). Mladi su vrlo optimistični u pogledu budućnosti svoga života, stavljajući prioritet obrazovanju (26%), karijeri (25%) i preuzimanju odgovornosti (25%).

Grafik 9. Koliko su vam važni sljedeći pojmovi?

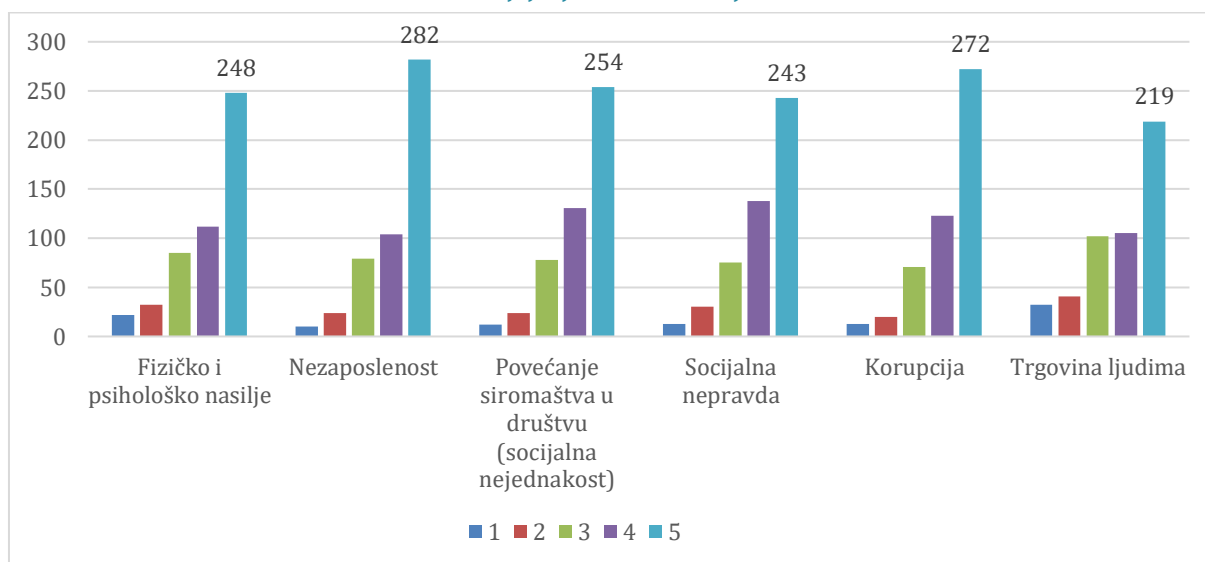
Druga stvar koju visoko vrijednuju jeste sloboda vjerskog izražavanja (18%). Na žalost, biti aktivan u politici je rangirano na posljednjem mjestu (5%) u ovoj hijerarhiji važnih stvari što ukazuje na njihovu nezainteresovanost i nezadovoljstvo javnom scenom u cjelini.

Ono što nedavna istraživanja pokazuju je da se mladi u našem regionu identifikuju sa jednom od ključnih konfesija i da Bog ima posebno mjesto u njihovom životu (5 i 4-60%). Međutim, religija je i dalje aspekt identifikacije i duhovnosti, a ne praksa, jer mali postotak mladih redovno prisustvuje vjerskim obredima.

2.2. Stvari koje brinu mlade

Kada se razmatraju najveći strahovi koje mladi ljudi navode, najozbiljnija zabrinutost odnosi se na njihov životni standard, konkretnije na ekonomsku situaciju. Nezaposlenost, pogođenost korupcijom i život u društvu sa rastućim siromaštvom i socijalnom nejednakošću – tri su glavne brige koje su izrazili mladi. U sva tri slučaja, više od polovine ispitanika izjavilo je da se veoma plaši ovih scenarija. Nakon toga slijede strahovi koji se odnose na fizičko i psihološko nasilje i socijalnu nepravdu. Takođe, mladi su veoma zabrinuti zbog trgovine ljudima.

Grafik 10. U kojoj mjeri vas brinu sljedeće stvari?

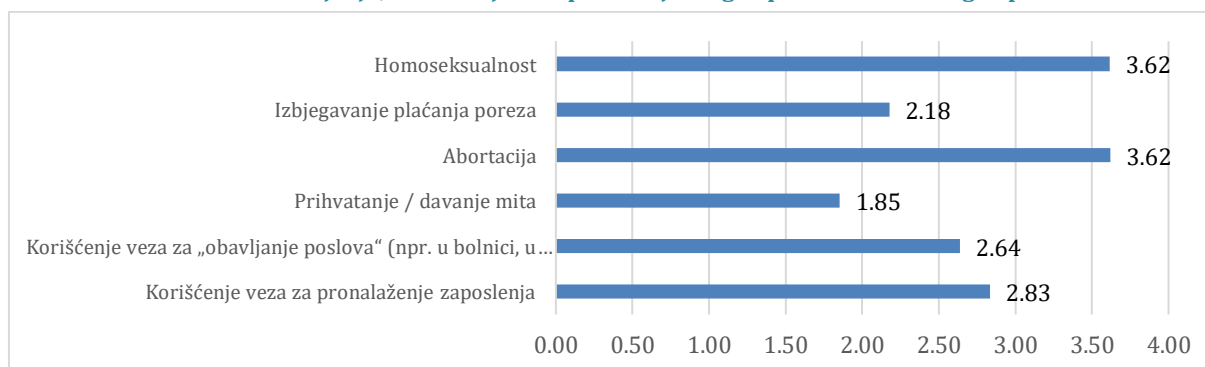

Kada ovo uporedimo sa prošlom tabelom dolazimo do zaključka da je nezaposlenost najveći problem i sa više ljudi koji imaju fakultetsku diplomu, veći je pritisak na vlade u regionu da obezbijede okruženje u kojem ćemo vidjeti eksponencijalni rast radnih mjesta za visokoobrazovane ljude.

2.3. Prihvatljivost određenih stvari

Od mladih ljudi se tražilo da istaknu da li su različita ponašanja i postupci prihvatljivi na skali gdje 5 ukazuje na potpunu prihvatljivost (na skali od 1 do 5, gdje 1 znači „Nikad“, a 5 znači „Uvijek“ ili prihvatljivo).

Grafik 11. Prema vašem mišljenju, da li se sljedeća ponašanja mogu opravdati ili ne mogu opravdati?

Stavili smo neke etičke dileme pred naše ispitanike i dobili smo rezultate koji pokazuju da su homoseksualnost i abortus dobili istu prosječnu ocjenu 3,62. Neformalna praksa korišćenja veza za pronalaženje posla, bolje liječenje u bolnicama i korisno postupanje državnih vlasti široko je rasprostranjena u regionu, gdje je takozvana sitna korupcija veoma raširena, kao dio načina života i navika. Naročito kada je riječ o pronalaženju posla, čak 25% svih mladih ljudi izjavilo je da je gotovo uvijek opravdano koristiti veze za dobijanje posla(4 i 5). Najmanje prihvaćene stvari za mlade su klasični slučajevi korupcije – prihvatanje/davanje mita, kao dio percepcije ozbiljne zabrinutosti u vezi sa visokim nivoom političke korupcije.

Tabela 8. Prihvatljivost određenih stvari

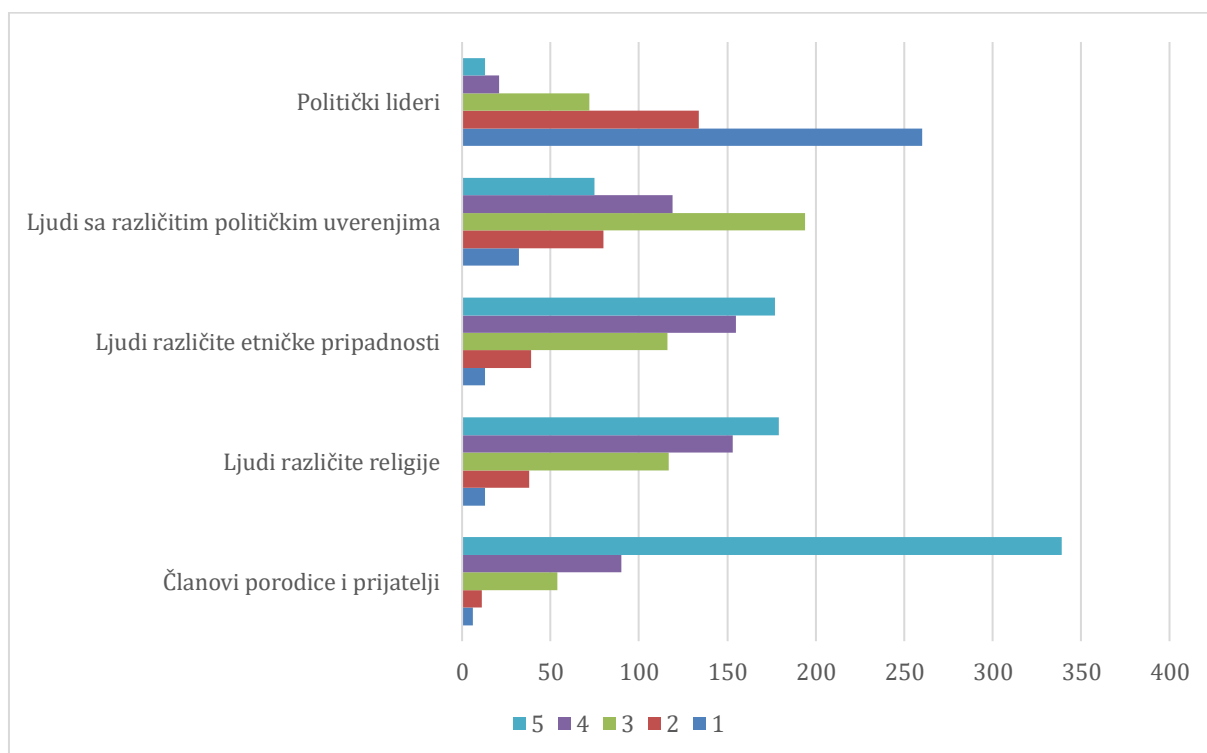
Da li se sljedeća ponašanja mogu opravdati ili ne ?	AL	BA	ME	RS	Prosjek
Prihvatanje/davanje mita	2.24	1.75	1.81	1.67	1.85
Izbjegavanje plaćanja poreza ukoliko se ukaže prilika	2.38	2.01	2.02	2.46	2.18
Korišćenje veza za „obavljanje poslova“ (npr. u bolnici, u drugoj kancelariji itd.)	2.83	2.49	2.61	2.71	2.64
Korišćenje veza za pronalaženje zaposlenja	3.06	2.63	2.86	2.87	2.83
Homoseksualnost	3.18	3.88	3.46	3.93	3.62
Abortus	3.46	3.85	3.34	3.88	3.62

Ako pogledamo istraživanje po zemljama, dolazimo do podatka da Albanija ima najveću toleranciju prema podmićivanju i izbjegavanju plaćanja poreza, sa najvećom prosječnom ocjenom 3.06 uzimajući u obzir korišćenje veza za pronalaženje posla. To je izraženo i u drugim zemljama, što pokazuje određeni obrazac neželjenog ponašanja u regionu. Kada je reč o prihvatanju osoba različite seksualne orijentacije i abortusa, najveći rezultat zabilježen je u Srbiji (3,93 i 3,88). Bosna i Hercegovina je odmah iza Srbije po ovim pitanjima. Albanija i Crna Gora takođe opravdavaju ova pitanja visokim rezultatom. Zanimljiva je da sve zemlje visoko opravdavaju abortus, što znači da vjerski uticaj na ovo pitanje nije jak kao u nekim djelovima svijeta.

2.4. Povjerenje i zajednica

Ovaj grafik pokazuje nivo povjerenja mladih u regionu Zapadnog Balkana prema različitim grupama ljudi. Prema istraživanju, ispitanici pokazuju najveći stepen povjerenja prema članovima porodice i prijateljima, odnosno ljudi iz regiona Balkana i dalje se drže onih tradicionalnih vrijednosti da najviše povjerenja ukazuju članovima porodice. Najniži nivo povjerenja je prema političkim liderima.

Grafik 12. U kojoj mjeri vjerujete sljedećim ljudima?

Mladi ljudi najviše povjerenja imaju u članove porodice (4.49 poena od maksimalnih 5). Ostale kategorije pokazuju značajnu razliku. Ljudi različite religije su na drugom mjestu sa 3.89 poena – kao i ljudi različite etničke pripadnosti. U odnosu na ove dvije kategorije, malo je manje povjerenja u ljude sa različitim političkim uverenjima. Ljudi sa različitim političkim uverenjima dobili su 3.25 poena od 5, što ukazuje na opšti skepticizam mladih prema njima. Mladi imaju najmanje povjerenja u političke lidere, kojima su dodijelili manje od 2 poena. Ovo je takođe u skladu sa prvim pitanjem „Koliko su vam važni sljedeći pojmovi?“, gdje je samo 5% ispitanika navelo da im je aktivno učešće u politici važno. Možemo zaključiti da su mladi ljudi skeptični i razočarani u političke lidere.

Tabela 9. Povjerenje prema različitim grupama ljudi

U kojoj mjeri vjerujete sljedećim ljudima? (Na skali od 1 do 5, gdje 5 znači „najviše“)	AL	BA	ME	RS	Ukupan prosjek
Članovima porodice i prijateljima	4.36	4.42	4.58	4.60	4.49
Ljudima različite vjeroispovjesti	3.63	4.07	4.01	3.73	3.89
Ljudima različite etničke pripadnosti	3.62	4.10	3.92	3.81	3.89
Ljudima različitih političkih uvjerenja	3.40	3.32	3.21	3.04	3.25
Političkim liderima	1.92	1.74	1.93	1.47	1.79

Kada pogledamo odgovor na ovo pitanje prema polu, uočavamo da razlike nijesu velike, s tim što žene imaju malo veće povjerenje prema ljudima različite etničke pripadnosti u odnosu na muškarce.

Tabela 10. Povjerenje prema različitim grupama ljudi po polu

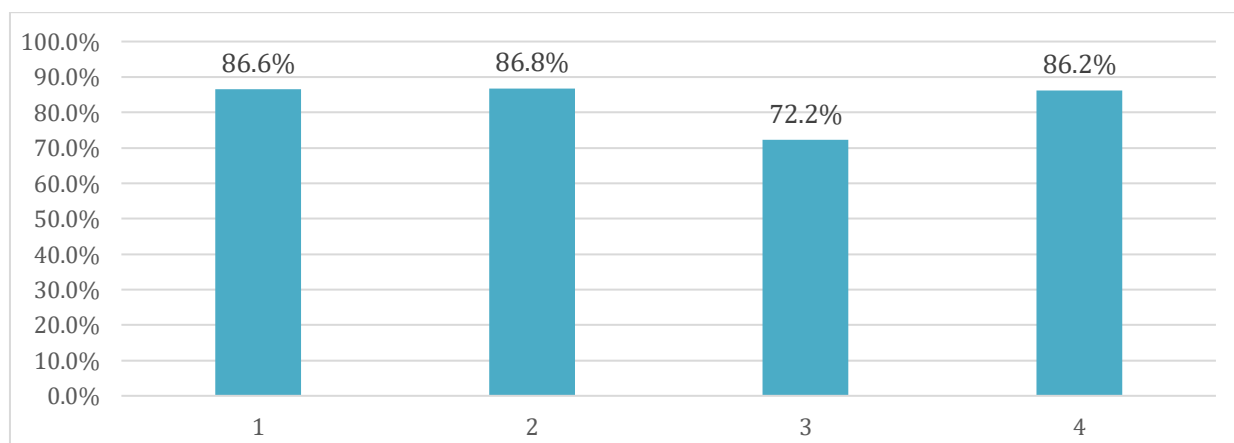
U kojoj mjeri vjerujete sljedećim ljudima? (Na skali od 1 do 5, gdje 5 znači „najviše“)	Žensko	Muško
Članovima porodice i prijateljima	4.51	4.46
Ljudima različite vjeroispovjesti	3.94	3.83
Ljudima različite etničke pripadnosti	3.96	3.77
Ljudima različitih političkih uvjerenja	3.27	3.22
Političkim liderima	1.78	1.79

2.5. Stvaranje prijateljstava

Predrasude i istorijski sindromi i, kao posljedica toga, nepovjerenje među narodima i nacionalizam u regionu danas su naša stvarnost. Pomirenje između balkanskih društava još uvijek je nedostižno. Nasleđe i nesporazume treba ostaviti po strani, a normalizacija bilateralne i regionalne saradnje u svim oblastima od zajedničkog interesa mora biti cilj.

Kako bi procijenili stereotipe, mladim ljudima je postavljeno pitanje da li bi imali problem da sklope prijateljstvo sa ljudima koji imaju drugo porijeklo od njihovog.

Grafik 13. Označite grupe ljudi sa kojima ne biste imali problem da sklopite nova prijateljstva iako imaju drugačije porijeklo od vašeg.

Ovaj grafik pokazuje da ispitanici imaju stereotipe o sklapanju novih prijateljstava sa ljudima različite seksualnosti.

Tabela 11. Stvaranje novih prijateljstava sa ljudima različitog porijekla

Označite grupe ljudi sa kojima ne biste imali problem da sklopite nova PRIJATELJSTVA iako imaju drugačije porijeklo od vašeg.	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija
Ljudi različite etničke pripadnosti	78%	90%	87%	91%
Ljudi različite religije	79%	90%	88%	88%
Ljudi različite seksualnosti	54%	81%	72%	79%
Ljudi različitog socijalnog statusa	75%	90%	87%	91%

Ova tabela pokazuje stavove maldih prema stvaranju novih prijateljstava sa ljudim različitog porijekla. Ispitanici iz Bosne i Hercegovine i Srbije dali su najpozitivnije povratne informacije u vezi sa sklapanjem prijateljstava sa ljudima različitih etničkih grupa, što je pozitivan ishod ovog istraživanja. Najmanje poverenja u nova prijateljstva sa ljudima različite etničke pripadnosti izraženo je u Albaniji (78%). Po ovoj konkretnoj grupi odgovora, Crna Gora je negdje u sredini (87%).

Kada se radi o ljudima druge seksualne orijentacije, suočavamo se sa malo nižim rezultatima, Bosna i Hercegovina i Srbija sa 81% i 79% se drže visoko, Crna Gora je nešto slabija sa 72%, a Albanija je polarizovana po ovom pitanju sa samo 54%. Iako je prihvatanje LGBT populacije generalno izraženo, kada zaista dođe do sklapanja prijateljstava sa njima nailazimo na određeno nepovjerenje i distancu.

Tabela 12. Stvaranje novih prijateljstava sa ljudima različitog porijekla prema obrazovanju

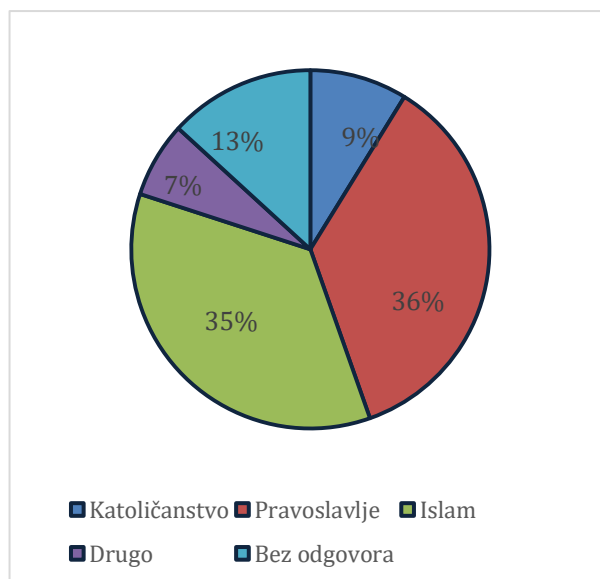
Mark presented groups of people you have no problem making new friendships with even though they have different background to yours.	Srednjoškolci	Studenti	Bečelor diploma	Master studenti ili doktorske studije	Mr ili dr
Ljudi različite etničke pripadnosti	79%	91%	81%	91%	90%
Ljudi različite religije	79%	90%	86%	89%	85%
Ljudi različite seksualnosti	67%	76%	70%	72%	75%
Ljudi različitog socijalnog statusa	84%	93%	80%	84%	93%

Na tabeli 12. možemo vidjeti kako na isto pitanje gledaju ljudi različitog nivoa obrazovanja u regionu. Možemo vidjeti da su srednjoškolci najmanje povjerljivi prema novim prijateljstvima. Zanimljivo je da su studenti otvoreniji za nova prijateljstva prema svakoj grupi i to rezultira naglim padom ili ostaje isto što nam pokazuje da nivo obrazovanja po ovom pitanju nije toliko bitan. Izgleda da je više do faze života u kojoj se nalazimo i sve što se događa između. Ljudi različite seksualnosti su dobili najmanje povjerenja, ali ipak, procenti nijesu tako niski, (ne ispod 50%) što još uvijek obećava, jer je ovaj region pomalo nerazvijen i ljudi polako počinju da mijenjaju svoja tradicionalna shvatanja prema razlikama i slobodama drugih.

2.6. Religija

Od ukupno 500 ispitanika, 36% se izjašnjava da su pravoslavci, 35% čine muslimani. Katolici i druge zajednice su treće i četvrte sa 13% i 9%. Takođe, 7% ispitanika nema odgovor na ovo pitanje.

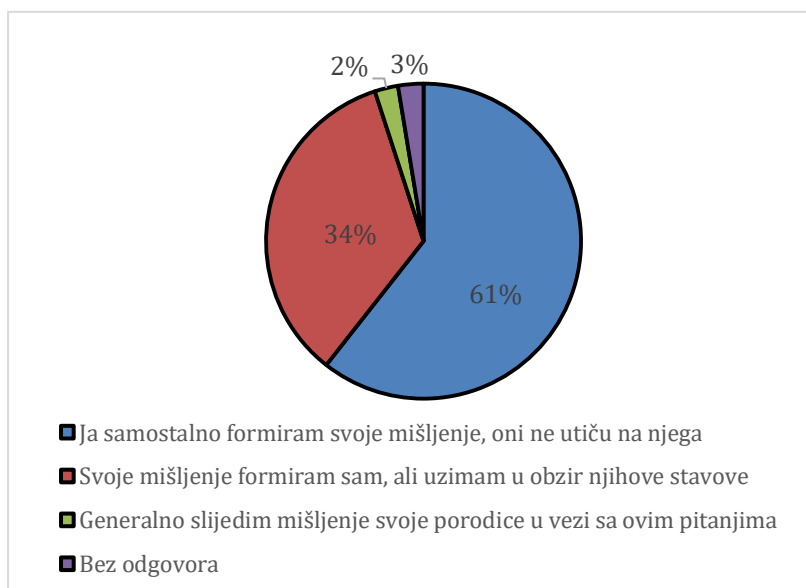
Grafik 14. Kojoj religiji pripadate?

2.7. Uticaj roditelja na stavove mladih

Grafik 15. Da li vaši roditelji utiču na vaše mišljenje o ljudima druge religije, kulture ili etničke pripadnosti?

Iako mladi u regionu imaju najviše povjerenja u porodicu, na grafiku 15. možemo vidjeti da mladi sami kreiraju svoje mišljenje u vezi sa ljudima druge religije, kulture ili etničke pripadnosti. Većina mladih ispitanika izjavila je da o ovom pitanju samostalno kreiraju mišljenje (61%). 34% samostalno kreira svoje mišljenje, ali uzima u obzir stavove roditelja. Samo 2% ispitanika uglavnom sljedi mišljenje roditelja, dok se 3% njih nije izjasnilo po ovom pitanju.

2.8. Važnost religije

Grafik 16. Koliko je Bog važan u vašem životu?

Kada smo pitali mlade ljude o važnosti Boga u njihovom životu, 38% mladih kaže da im Bog ne predstavlja nikakvu važnost, dok 5% kaže da im je Bog manje važan (ukupno 43%). Sa druge strane, za 17% ispitanika Bog je veoma važan, dok je za 18% i 13% njih Bog uopšteno važan i donekle važan (ukupno 48%). Konačno, 9% od ukupnih ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje.

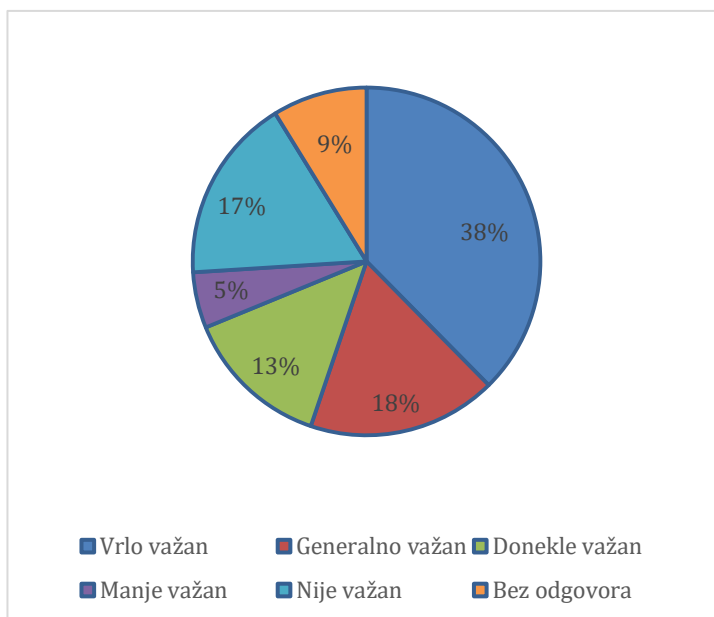

Tabela 13. Koliko je Bog važan u vašem životu?

Koliko je Bog važan u vašem životu?	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija
Veoma važan	42%	46%	42%	12%
Generalno važan	19%	22%	11%	20%
Donekle važan	12%	10%	13%	23%
Manje važan	8%	1%	7%	6%
Nije važan	7%	12%	16%	37%
Bez odgovora	13%	8%	11%	2%

Posmatrano po društvima, možemo vidjeti da je religija prilično važna (Bosna i Hercegovina prednjači sa 46% plus 22%, više od 2/3 odgovora da je Bog veoma važan). Sa druge strane, u Srbiji oko 1/3 odgovora je da je Bog važan u njihovim životima i 43% je odgovorilo da je Bog manje važan ili nije važan za njih. U Albaniji, samo 15% ispitanika je odgovorilo da je Bog manje važan ili nije važan. Generalno govoreći, ovaj odgovor upućuje na trend rasta religioznosti među mladim ljudima.

Kao što je već navedeno, mladi u našem regionu identifikuju sa jednom od ključnih konfesija i Bog ima posebno mjesto u njihovom životu (5 i 4. – 60%, Grafik 9.). Međutim, religija je i dalje aspekt identifikacije i duhovnosti, a ne praksa, jer mali postotak mladih redovno prisustvuje vjerskim obredima.

Tabela 14. Značaj Boga po nivou obrazovanja

Koliko je Bog važan u vašem životu?	Srednjoškolci	Studenti	Bečelor diploma	Master studije i doktorske studije	Mr ili dr
Veoma važan	39%	41%	38%	26%	55%
Generalno važan	18%	16%	18%	22%	10%
Donekle važan	16%	11%	15%	15%	13%

Manje važan	7%	5%	3%	8%	0%
Nije važan	14%	20%	18%	15%	18%
Bez odgovora	7%	8%	8%	13%	5%

Ljudi sa najvišim nivoom obrazovanja izrazili su da im je Bog veoma važan (55%), što je pomalo iznenađujuće. Generalno posmatrano, prema nivoima obrazovanja, Bog je važan za mlade ispitanike našeg regiona. Ljudi na Balkanu i dalje imaju visoko vjeruju u Boga i tradicija i običaji igraju važnu ulogu u njihovom životu.

2.9. Društvene mreže i lažne vijesti

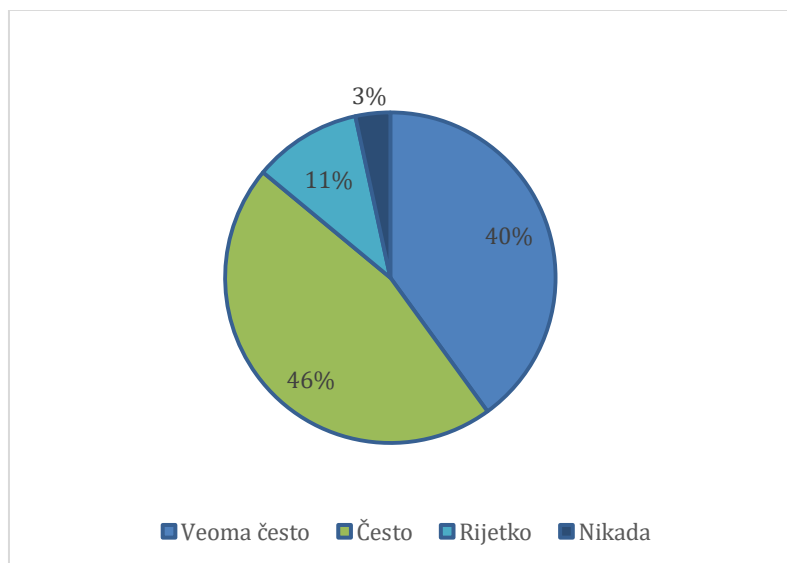
U svijetu društvenih medija i lakom pristupu informacijama lažne vijesti su fenomen koji sve više preovladava. Svakodnevno nailazimo na lažne vijesti, ali pitanje je da li ih možemo prepoznati i koliko često. Mladi ljudi, kao dio populacije koja mnogo vremena provodi na internetu, pogodna su meta za one koji žele da šire lažne vijesti.

„Lažne vijesti“ je termin koji različitim ljudima znači različite stvari.

Lažne vijesti² su pogrešne ili obmanjujuće informacije predstavljene kao vijesti. Lažne vijesti mogu da smanje uticaj stvarnih vijesti tako što će se takmičiti sa njima; posebno tokom izbora. U osnovi „lažne vijesti“ definišemo kao one vijesti koje su pogrešne: sama priča je izmišljena, bez provjerenih činjenica, izvora ili navoda. Ponekad ove priče mogu biti propaganda koja je namjerno osmišljena da zavede čitaoca ili mogu biti zamišljene kao „mamac za klik“ napisan za ekonomske podsticaje (pisac profitira na broju ljudi koji kliknu na priču). Posljednjih godina lažne vijesti se šire putem društvenih mreža, dijelom i zato što se tako lako i brzo dijele.

Univerzum „lažnih vijesti“ mnogo je veći od same lažne vijesti. Neke priče mogu sadržati grumen istine, ali im nedostaju detalji kontekstualizacije. One ne smiju sadržati bilo kakve provjerljive činjenice ili izvore. Neke priče mogu sadržati osnovne provjerljive činjenice, ali napisane su jezikom koji je namjerno zapaljiv, izostavlja odgovarajuće detalje ili iznosi samo jedno stanovište. „Lažne vijesti“ postoje u širem ekosistemu pogrešnih i dezinformacija.

Grafik 17. Koliko često prepoznajete lažne vijesti na društvenim mrežama?

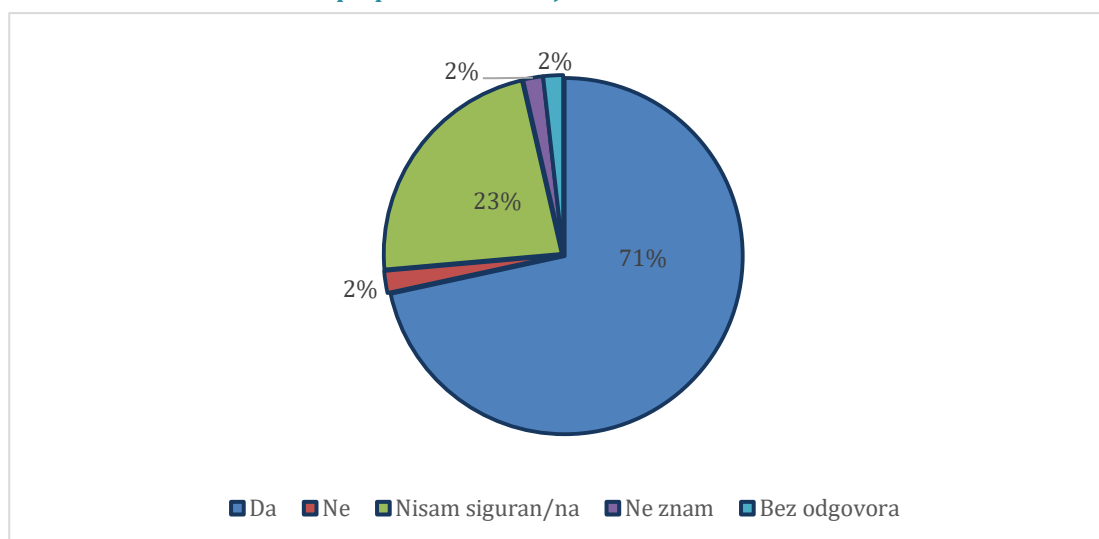
² <https://guides.lib.umich.edu/fakenews>

Mladi u regionu prilično su sigurni da mogu uspješno da otkriju i prepoznaju lažne vijesti na društvenim mrežama. 46% ispitanika je izjavilo da veoma često prepoznaju lažne vijesti, što je prilično visok procenat. 40% mladih često prepoznaje lažne vijesti. Samo 3% ispitanika ne zna kako da ih prepozna. Generalno, mladi ljudi dobro prepoznaju lažne vijesti.

2.10. Način prepoznavanja lažnih vijesti

71% mladih ispitanika iz regiona zna kako da prepozna lažne vijesti, što govori da su mladi ljudi u regionu prilično digitalno pismeni, i smatraju da znaju načine kako da otkriju lažne ili obmanjujuće vijesti.

Grafik 18. Da li znate kako da prepoznate lažne vijesti na društvenim mrežama?

Samo 2% ne zna kako da prepozna lažne vijesti, a isti procenat ispitanika nije siguran da li zna uopšte kako da prepozna lažne vijesti kada na njih naiđe. Ispitanici koji nisu sigurni kako da prepoznaju lažne vijesti i dalje mogu raditi na poboljšanju svog znanja o ovoj temi.

Prateći ove korake, mladi ljudi mogu lakše da prepoznaju lažne vijesti ako imaju nesigurnosti u pogledu tačnosti vijesti.

Tokom diskusije na regionalnoj ljetnjoj školi u okviru radionice "Fake news", mladi ljudi su prepoznali neke korake u uočavanju lažnih vijesti. Ti koraci su:

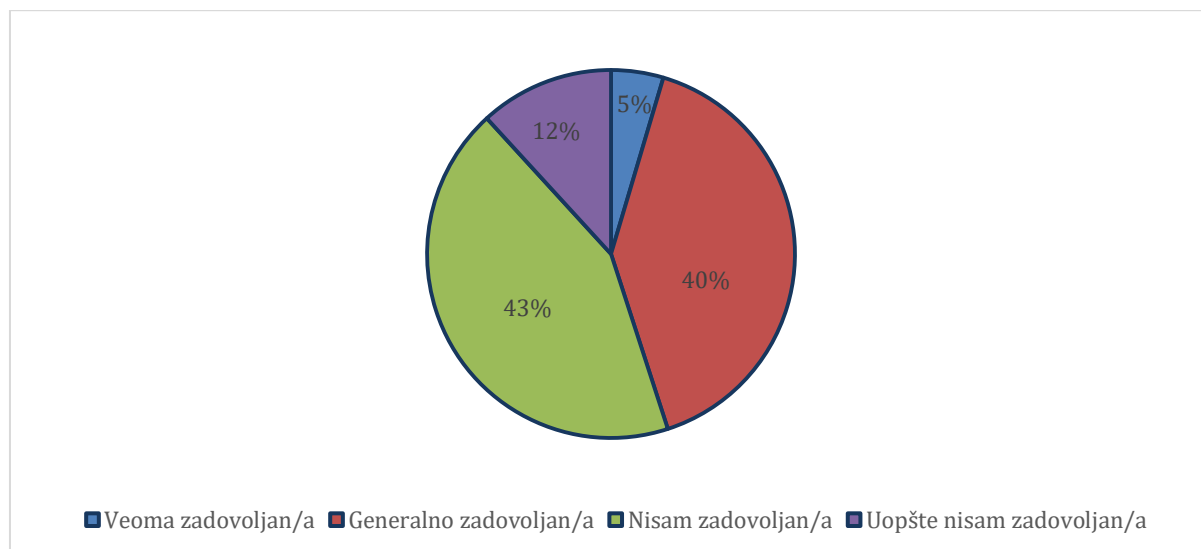
- uzimanje izvora u obzir
- dalje čitanje
- provjera autora
- podržavajući izvori
- provjera datuma
- provjera da li je možda u pitanju šala
- razmatranje pristrasnosti
- konsultovanje sa stručnjacima

3. OBRAZOVANJE, ZAPOSLENOST I MOBILNOST

3.1. Obrazovanje

Kada je riječ o kvalitetu obrazovanja u regionu, 49% mladih tvrdi da obrazovni sistem nije dovoljno specijalizovan i da se veći fokus stavlja na širu oblast znanja.

Grafik 19. Generalno, koliko ste zadovoljni kvalitetom obrazovanja u svome društvu?

Ostalih 45% tvrdi da postoji značajan jaz između svijeta obrazovanja i tržišta rada, što znači da se tokom obrazovnog procesa studenti na adekvatan način ne pripremaju za izazove na tržištu. Samo 6% mladih ispitanika tvrdi da je kvalitet obrazovnog sistema dobro prilagođen tržištu rada.

Tabela 15. Usklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada po zemljama

Da li mislite da je obrazovni sistem u vašem društvu dobro prilagođen ili nije prilagođen tržištu rada.	Albaanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija
Dobro prilagođen	10%	4%	7%	5%
Umjereno prilagođen (naš obrazovni sistem nije dovoljno specijalizovan, propagira opšte znanje i šire obrazovanje)	41%	46%	51%	58%
Postoji značajan jaz između svijeta obrazovanja i tržišta rada	49%	50%	42%	37%

Što se tiče rezultata po društvima regiona, možemo primijetiti da jedino u Albaniji imamo dvocifreni postotak mladih koji smatraju da je sistem obrazovanja dobro prilagođen tržištu rada, i to samo 10%. U Crnoj Gori i Srbiji, nešto iznad 50% mladih smatra da je obrazovni sistem umjereno prilagođen, a odgovor na to da postoji značajan jaz između svijeta obrazovanja i tržišta rada dala je polovina ispitanika koji su učestvovali u istraživanju, kako u Albaniji, tako i u Bosni i Hercegovini.

Tabela 16. Prilagođenost obrazovnog sistema prema nivou obrazovanja mladih ispitanika

Da li mislite da je obrazovni sistem u vašem društvu prilagođen tržištu rada?	Srednjoškolci	Studenti	Bečelor diploma	Studenti magistarskih ili doktorskih studija	Mr ili dr
Dobro prilagođen	9%	8%	5%	7%	5%
Umjereno prilagođen (naš obrazovni sistem nije dovoljno specijalizovan propagira opšte znanje i šire obrazovanje)	49%	59%	44%	47%	43%
Postoji značajan jaz između svijeta obrazovanja i tržišta rada	42%	40%	51%	47%	53%

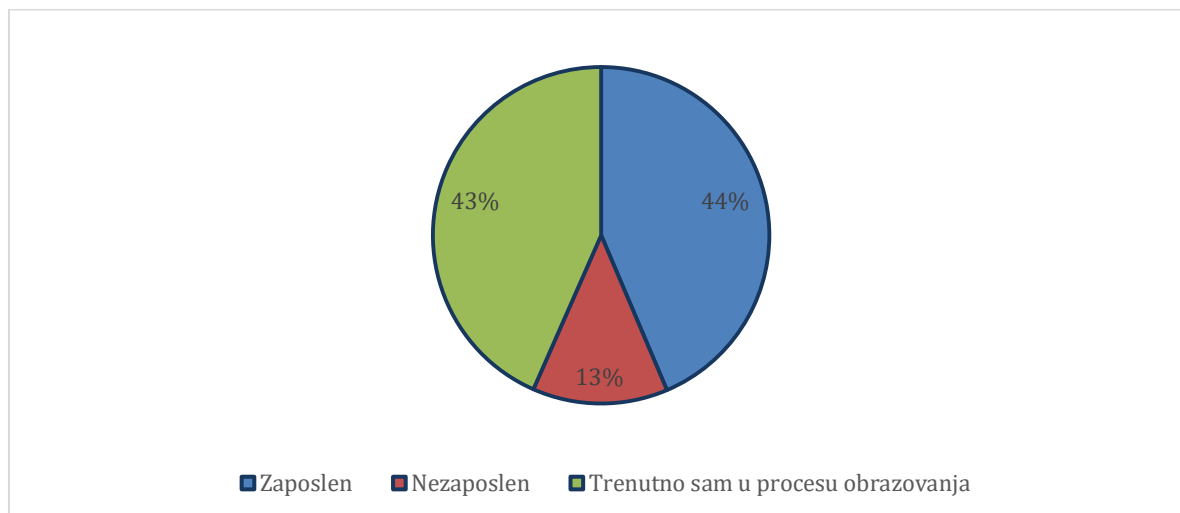
Tabela 16. ukazuje da su rezultati slični, bez obzira na nivo obrazovanja, gdje najveći broj smatra da je obrazovni sistem umjereno prilagođen tržištu rada i da postoji značajan jaz između tržišta rada i obrazovnog sistema. Najveći procenat studenata osnovnih studija (59%) smatra da je obrazovni sistem umjereno prilagođen tržištu rada. Sa druge strane, zanimljivo je da najveći broj srednjoškolaca iz uzorka smatra da je obrazovni sistem dobro prilagođen tržištu rada, ali i dalje samo 9% ispitanika.

Kompatibilnost između potreba radnih mjesta i znanja stečenih tokom obrazovnog procesa među mladima ostaje izazov u savremenom dobu.

3.2. Tržište rada

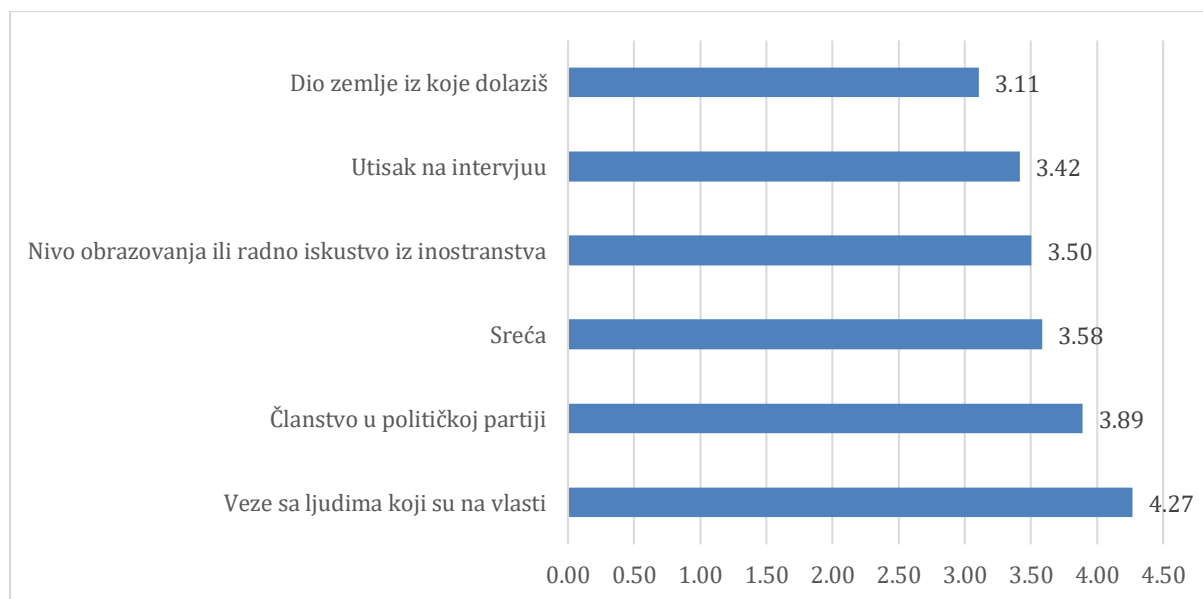
Zaposlenost među mladim ljudima u našem regionu predstavlja stalni problem. 56% ispitanika nije zaposleno, 43% je trenutno u procesu obrazovanja, a 13% ispitanika nije zaposleno nakon svršenog procesa obrazovanja.

Grafik 20. Koji je vaš radni status?

Istovremeno, u našem uzorku zaposleno je 44% mladih ispitanika.

Grafik 21. Prema vašem mišljenju, koliko su važni svaki od sljedećih faktora kada je riječ o pronalaženju posla za mladu osobu u vašem društvu?

Sa najvećom prosječnom ocjenom od 4.27, na skali od 1 do 5, ispitanici su ocijenili konekcije sa ljudima koji imaju moć. Odnos između zaposlenosti i članstva u političkoj stranci odavno je postao socijalni kliše. Ispitanici su ocijenili sa 3.89 od 5 da članstvo u političkoj stranci igra veoma važnu ulogu u zapošljavanju mladih. Sreća je još jedan element koji mladi ljudi vrijednuju kao relevantan faktor u zapošljavanju. Mladi iz regiona su sreću ocijenili sa 3.58 poena. S druge strane, ispitanici su sa 3.50 poena ocijenili da su profesionalne vještine i nivo obrazovanja važni za zapošljavanje. Odmah nakon profesionalnih vještina i obrazovanja ocijenjen je utisak na intervjuu. Kao faktor koji je najmanje važan za zapošljavanje mladih ljudi, ispitanici su ocijenili dio zemlje iz koje dolaze (3.11 poena).

Tabela 17. Značaj sljedećih faktora kada je riječ o pronalaženju posla za mlade osobe

Prema vašem mišljenju, koliko su važni svaki od sljedećih faktora kada se radi o pronalaženju posla za mladu osobu u vašem društvu? (Na skali od 1 do 5, gde 5 znači „veoma važno“)?	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija	Ukupan prosjek
Veza sa ljudima koji su na vlasti	4.19	4.31	4.30	4.26	4.27
Članstvo u političkoj partiji	3.76	3.97	3.88	3.95	3.89
Sreća	3.41	3.73	3.51	3.66	3.58
Nivo obrazovanja ili radno iskustvo iz inostranstva	3.74	3.31	3.61	3.39	3.50
Utisak na intervjuu	3.49	3.31	3.43	3.47	3.42
Dio zemlje iz koje dolazite	3.26	3.20	3.00	2.97	3.11

Socijalne veze ostaju među najvažnijim faktorima zapošljavanja mladih iz regiona.

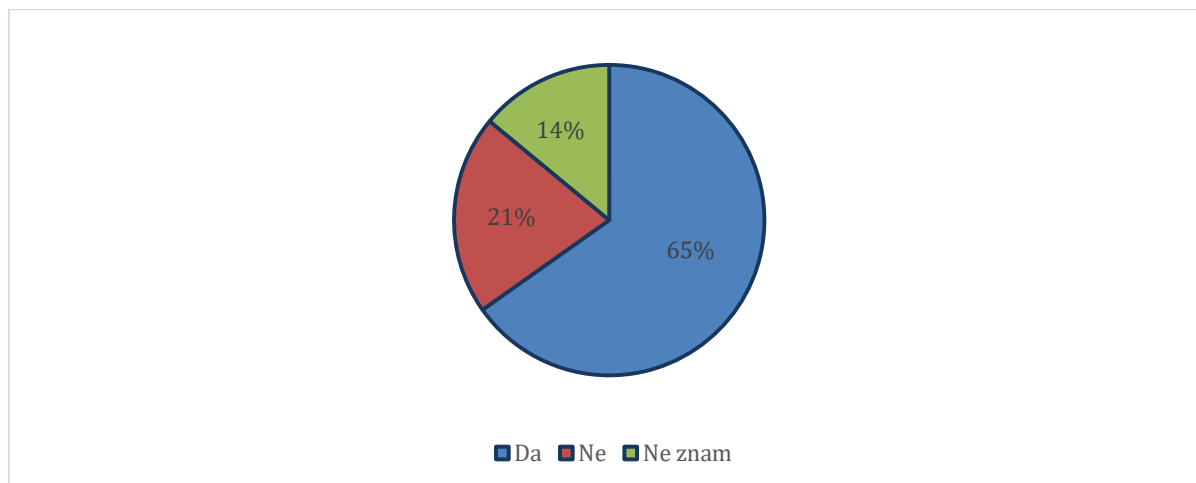
Veze sa ljudima koji su na vlasti su najviše ocijenjene kao faktor koji je značajan za pronalaženje posla kod ispitanika iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore, 4.31 odnosno 4.30. Takođe, ovaj faktor je veoma važan za ispitanike iz Albanije i Srbije. Članstvo u političkoj stranci je ocijenjeno sa visokom prosječnom ocjenom. Ispitanici iz Albanije uglavnom vjeruju da su nivo obrazovanja i profesionalno iskustvo važni za zapošljavanje (3.74). Ispitanici iz svih društava regiona su utisak na intervjuu podjednako ocijenili kao relativno važan faktor prilikom zapošljavanja. Dio zemlje iz

kojeg dolaze je najmanje važan kao faktor u zapošljavanju mladih kod ispitanika iz Srbije sa prosječnom ocjenom od 2.97).

3.3. Mobilnost

Nezaposlenost mladih na Zapadnom Balkanu predstavlja veliki problem, sa stopama nezaposlenosti mladih koje su među najvišim u svijetu.³ Stopa nezaposlenosti mladih 2020. bila je iznad 26% u svim zemljama Zapadnog Balkana (u poređenju sa samo 17,5%⁴ prosjeka u EU-27) dostigavši skoro 55,4%⁵ na Kosovu*⁶. Stopa nezaposlenosti mladih porasla je kao rezultat pandemije COVID-19, posebno u 4. kvartalu 2020. godine, dostigavši čak 46.5% u Crnoj Gori sa naglim porastom i u Sjevernoj Makedoniji (39.2%) i Srbiji (na 32.4%). Dugotrajna nezaposlenost pogađa gotovo dvije trećine mladih u Bosni i Hercegovini i Sjevernoj Makedoniji, kao i dvije trećine mladih žena u Crnoj Gori sa 28.9% nezaposlenih.

Grafik 22. Da li biste bili spremni da se preselite u drugu oblast Zapadnog Balkana da imate priliku za posao ili obrazovanje?

Grafik 22. ukazuje na podatak da je gotovo 2/3 mladih ljudi spremno da se preseli u drugu oblast Zapadnog Balkana radi zaposlenja ili školovanja. Želje i preferencije mladih za zapošljavanjem usko su povezane sa njihovom percepcijom tržišta rada.

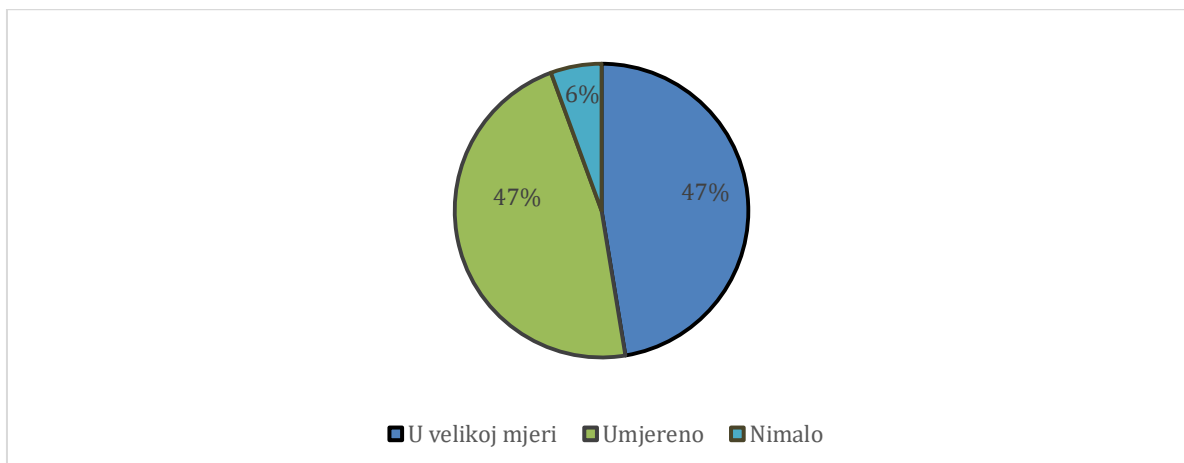
³ <https://www.rcc.int/docs/573/study-on-youth-employment-in-the-western-Balkans>

⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/documents/portlet_file_entry/2995521/3-02122020-AP-EN.pdf/3b4ec2e2-f14c-2652-80bd-2f5e7c0605c2#:~:text=Youth%20unemployment,respectively%20in%20the%20previous%20month

⁵ https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/varhelyi/announcements/eu-boosts-youth-employment-western-balkans-eu10-million-small-and-medium-enterprises_en

⁶ * Ova oznaka ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom UNSCR 1244 i mišljenjem ICJ -a o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova

Grafik 23. U kojoj mjeri pandemija COVID-19 utiče na mobilnost i saradnju mladih na Balkanu?

Region Zapadnog Balkana, baš kao i ostatak Evrope i svijeta, bila je teško pogođena pandemijom COVID-19 zbog zaključavanja, restrikcija putovanja i mobilnosti. Paketi ekonomske pomoći, usmjereni na zadržavanje radnih mjesta u granama ekonomije koje su najviše pogođene pandemijom, uspostavljeni su u svim društvima regiona u različitoj mjeri. Subvencije na zarade korišćene su kao ključna mjera za ograničavanje potencijalnog smanjenja zaposlenosti. Mjere ublažavanja kratkoročno su pozitivno uticale na smanjenje inicijalnog efekta pandemije COVID-19, ali nijisu dovoljne za efikasan program ekonomskog oporavka.

Udio mladih, koji nijesu zaposleni, niti su u toku obrazovnog procesa ili obuke (NEET), u prosjeku iznosi 23.7% na Zapadnom Balkanu, u rasponu od 15.9% u Srbiji do 37.4% na Kosovu*, u poređenju sa samo 11,1% u EU27.

Spisak grafika

Grafik 1. Najvažnije evropske vrijednosti.....	6
Grafik 2. Ako bi se održali izbori za nacionalni parlament i vi imate pravo glasa, da li biste glasali?	6
Grafik 3. Generalno, koliko ste zadovoljni stanjem demokratije u svome društvu?	7
Grafik 4. Kako mislite da su interesi mladih zastupljeni u nacionalnoj politici?	8
Grafik 5. Da li mislite da vaše društvo treba da se pridruži EU?	9
Grafik 6. Kada mislite da će se vaša zemlja pridružiti EU?	10
Grafik 7. Da li mislite da ste dobro informisani o procesu evropskih integracija vašeg društva?	11
Grafik 8. Da li je stanje demokratije u vašem društvu postalo jače, slabije ili je ostalo približno isto tokom pandemije COVID-19?	12
Grafik 9. Koliko su vam važni sljedeći pojmovi?	14
Grafik 10. U kojoj mjeri vas brinu sljedeće stvari?	15
Grafik 11. Prema vašem mišljenju, da li se sljedeća ponašanja mogu opravdati ili ne mogu opravdati?	15
Grafik 12. U kojoj mjeri vjerujete sljedećim ljudima?	17
Grafik 13. Označite grupe ljudi sa kojima ne biste imali problem da sklopite nova prijateljstva iako imaju drugačije porijeklo od vašeg.	18
Grafik 14. Kojoj religiji pripadate?	20
Grafik 15. Da li vaši roditelji utiču na vaše mišljenje o ljudima druge religije, kulture ili etničke pripadnosti?	20
Grafik 16. Koliko je Bog važan u vašem životu?	21
Grafik 17. Koliko često prepoznajete lažne vijesti na društvenim mrežama?	22
Grafik 18. Da li znate kako da prepoznate lažne vijesti na društvenim mrežama?	23
Grafik 19. Generalno, koliko ste zadovoljni kvalitetom obrazovanja u svome društvu?	24
Grafik 20. Koji je vaš radni status?	25
Grafik 21. Prema vašem mišljenju, koliko su važni svaki od sljedećih faktora kada je riječ o pronalaženju posla za mladu osobu u vašem društvu?	26
Grafik 22. Da li biste bili spremni da se preselite u drugu oblast Zapadnog Balkana da imate priliku za posao ili obrazovanje?	27
Grafik 23. U kojoj mjeri pandemija COVID-19 utiče na mobilnost i saradnju mladih na Balkanu?	28

Spisak tabela

Tabela 1. Najvažnije evropske vrijednosti	5
Tabela 2. Stavovi o stanju demokratije u društvu	7
Tabela 3. Stavovi po oblastima u regionu	9
Tabela 4. Stavovi prema nivou obrazovanja	9
Tabela 5. Stavovi prema polu	10
Tabela 6. Kada mislite da će se vaša društvo pridružiti EU?	10
Tabela 7. Demokratija tokom pandemije COVID-19	13
Tabela 8. Prihvatljivost određenih stvari	16
Tabela 9. Povjerenje prema različitim grupama ljudi	18
Tabela 10. Povjerenje prema različitim grupama ljudi po polu	18
Tabela 11. Stvaranje novih prijateljstava sa ljudima različitog porijekla	19
Tabela 12. Stvaranje novih prijateljstava sa ljudima različitog porijekla prema obrazovanju	19
Tabela 13. Koliko je Bog važan u vašem životu?	21
Tabela 14. Značaj Boga po nivou obrazovanja	21
Tabela 15. Usklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada po zemljama	24
Tabela 16. Prilagođenost obrazovnog sistema prema nivou obrazovanja mladih ispitanika	25
Tabela 17. Značaj sljedećih faktora kada je riječ o pronalaženju posla za mlade osobe	26